

формують сукупність методів, прийомів і засобів дій соціальних працівників у конкретній ситуації. Найпоширенішими технологіями є: соціальний супровід сімей (кейс-менеджмент), консультативна робота, створення мереж підтримки сімей [3, с. 86].

Наявність умов, що дозволяють сім'ї задовольняти загальні та особливі потреби її членів, розвиток і соціалізацію дітей відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, сім'я має реальні плани щодо забезпечення таких умов; розуміння членами сім'ї власних потреб та умов, необхідних для їх задоволення; члени сім'ї володіють знаннями та навичками для створення належних умов і використання їх для покращення сімейного життя.

Створення належної нормативно-правової бази, яка забезпечує ефективну реалізацію цілей і принципів соціальної роботи, сприяє розвитку методики управління соціальною роботою та підтримує значну кількість соціально чутливих людей. Підготовка соціального працівника повинна означати його професійне вміння використовувати достатні знання; механізми конкретного типу організації та соціальної пропозиції; володіти сучасними теоріями та методами соціальної роботи та вмінням ефективно застосовувати їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Бех В. П., Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 599 с.
2. Захаріна М. І. Проблеми професійної соціалізації в соціальній роботі. *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія: Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки.* 2009. № 2. С. 315–321.
3. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2020. № 1 (34). С. 266–271.

Уляна Тесля,
*магістрантка спеціальності
011 освітні, педагогічні науки
ОПП Соціальна педагогіка,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Галина Олійник,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Постановка проблеми. Проблема насильства над дітьми є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Вона потребує комплексного підходу до вирішення, де соціально-педагогічна профілактика відіграє ключову роль. У даній роботі розглядаються основні чинники, що впливають на ефективність профілактичних заходів, включаючи роль сім'ї, освітніх установ та інших соціальних інститутів у створенні умов для захисту дітей від насильства. У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. Дотримання, забезпечення та захист прав дитини, у т.ч. від насильства, передбачено Конвенцією ООН про права дитини, а також низкою законодавчих актів України. Так, у статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що «кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності» [6]. При цьому держава здійснює захист дитини від усіх форм насильства та інших проявів жорстокого та агресивного поведіння, а також дискримінації. 25 травня 2020 року схвалена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. Стратегія враховує документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальну стратегію охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016–2030 роки, і визначає мету, принципи, підходи у формуванні безпечного і здорового освітнього середовища для органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, учасників освітнього процесу, громадськості. Відтак, можемо констатувати достатність нормативно-правових підстав для належного здійснення діяльності з недопущення проявів насильства щодо дітей у закладах загальної середньої освіти [7].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні особливу увагу приділено дослідженню зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на виникнення насильства. До зовнішніх чинників належать соціальні умови, рівень обізнаності суспільства щодо прав дитини, а також наявність соціальних послуг та підтримки. Внутрішні чинники включають психологічні та емоційні проблеми в сім'ї, виховні моделі, які використовують батьки, та особистісні характеристики дітей.

Насилля в сім'ї має чотири основні форми - фізичну, психологічну, сексуальну й економічну. Відповідно до ст. 1 Закону, виділяють такі види домашнього насилля:

1) фізичне насилля – дитину б'ють чи штовхають, не випускають з дому або не пускають до нього, змушують до вживання алкоголю чи наркотиків, погрожують позбавити життя чи навмисно створюють ситуації, які можуть становити загрозу її здоров'ю та безпеці.

2) економічне насилля – форма домашнього насилля, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості

користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушувати до праці;

3) сексуальне насилля – форма домашнього насилля, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

4) фізичне насилля – форма домашнього насилля, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості;

5) психологічне насилля – форма домашнього насилля, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування [1; 2; 3].

Діти та підлітки є однією з найбільш вразливих груп населення, які часто зазнають насильства. Наукові дослідження таких авторів, як І. Грабська, Ф. Думко та Н. Михайлова, вказують на те, що насильство над дітьми пов'язане з певними соціальними та культурними умовами розвитку суспільства. До ключових чинників цього явища можна віднести:

1. *Відсутність чіткої оцінки фізичних покарань у суспільстві.* Фізичне та емоційне насильство часто розглядається як спосіб дисциплінування дитини. Багато батьків вважають легкі форми фізичного покарання, такі як ляпас чи покарання ременем, прийнятними методами виховання. Однак думки педагогів різняться: деякі вважають фізичні покарання прийнятними, інші виступають проти них. Тому часто дитина сприймає насилля як «заслужене» покарання [5].

2. *Низький рівень правової грамотності.* Багато людей не знають про права дітей на захист, передбачені законом та міжнародними угодами. Часто діти не обізнані про свої права і не знають, до кого звертатися за допомогою у випадку насильства. Вчителі повинні проводити просвітницькі бесіди з дітьми, щоб ті могли захищати себе. Поширена думка про те, що виховання дітей – це внутрішня сімейна справа, що сім'я сама повинна вирішувати проблеми і ніхто не має права втручатися в цей процес, «розв'язує руки» батькам-насильникам [1].

3. *Недостатнє сприйняття насильства як соціальної проблеми.* Багато дорослих не можуть чітко визначити, що є насильством, особливо коли йдеться про сексуальні дії. Не завжди зрозуміло, які форми поведінки є незаконними, а які можуть вважатися проявом батьківської любові. Бракує навчальних програм для спеціалістів, які працюють з дітьми, що перешкоджає своєчасному розпізнаванню насильства.

Безсилля владних структур, відсутність підтримки з боку школи і суспільства негативно позначаються на вирішенні даної проблеми [2].

4. *Вплив засобів масової інформації.* Регулярні сцени насильства на телебаченні та в медіа формують у дітей сприйняття агресії як норми. Дитина легко засвоює побачені цінності, манери і норми поведінки, оскільки процеси осмислення, оцінки і розмежування реальності і фантазій розвинуті ще недостатньо. Побачену агресію вона може переносити у своє повсякденне життя з власними цілями. Крім того, зростає толерантність, ступінь сприйнятливості до насилля [3].

5. *Недосконале законодавство.* Закони про захист прав дітей потребують доопрацювання. Процес позбавлення батьківських прав, наприклад, може тривати роками, що негативно впливає на емоційний розвиток дитини. У зв'язку з цим необхідно морганізувати тісне співробітництво між державними і недержавними установами, які займаються дитячими проблемами [4].

6. *Відсутність ефективної державної політики щодо попередження насильства.* Тільки в останні роки стали створюватися кризові центри, «телефони довіри», притулки і соціальні готелі для жертв насилля. Але практично відсутні освітні і реабілітаційні програми, призначені для груп ризику – програми підтримки (для підлітків, умовно засуджених за насилля, у тому числі сексуальне), спеціальні навчальні програми для батьків, схильних до насилля, патронаж над жертвами сексуального насилля тощо.

Висновки. Загалом, проблема насильства над дітьми вимагає комплексного підходу, що включає підвищення правової обізнаності населення, вдосконалення законодавства та впровадження профілактичних програм на всіх рівнях соціуму. Тільки через тісну співпрацю освітніх, правових та соціальних інститутів можна ефективно протидіяти насильству і створити безпечні умови для розвитку та виховання дітей.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. В. Правова кваліфікація насилля над дитиною. *Вісник НУВС*. Харків, 2012. Вип. 20. С. 133-138.
2. Вовчок Т. В., Степура Н. П., Даниленко І. С. та ін. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. Київ : Експрес, 2009. 328 с.
3. Дроздов О. Ю., Живолуп Л. В., Ніжинська О. В., Сухенко Я. В. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі : методичні рекомендації. Полтава : ПОППО, 2011. 80 с.
4. Навроцький О.О. Забезпечення прав дитини в Україні : теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2023. 472 с.
5. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / уклад. Т.І. Касьяненко, Ж.П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 за № 2401-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 19.10.24.)

7. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): Лист МОН № 1/9-436 від 14.08.2020 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-ckuvannuu>. (дата звернення 19.10.24.)

Наталія Фіголь,
*кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка*

Галина Олійник,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. На жаль, на сьогоднішній день в загальноосвітніх закладах зростає кількість учнів з особливими освітніми потребами. У майже кожній школі на даний момент навчається учні з особливими освітніми потребами і мають інклюзивну форму навчання. Практика європейських країн, показує, що діти з особливими потребами можуть одержувати освіту в звичайному навчальному закладі за моделлю інклюзивного навчання, яка дає можливість не відокремлювати таких учнів від інших. Запровадження таких сучасних моделей організації навчання й виховання в українських школах потребує особливої підготовки педагогів та організації соціально – психологічної служби школи, оскільки ефективність інтегрованого та інклюзивного навчання залежить від правильного соціально – педагогічного та психолого – педагогічного супроводу цих дітей. І тому актуальним питанням виступає в першу чергу, особливість соціально – педагогічної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах школи. Адже важливу роль у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами відіграє соціальний педагог, який сприяє соціальній адаптації дитини в загальній ситуації її соціальних відносин. У результаті цього діти долучаються до всіх соціальних систем, структур, соціальних зв'язків та беруть активну участь в основних сферах життя і діяльності школи та суспільства, готуючи себе до повноцінного майбутнього життя. Усі напрями роботи соціального педагога з учнями з особливими освітніми потребами та педагогічним колективом, батьками в умовах школи потребують розвитку знань та практичних навиків. Спільне навчання